

Juryrapport Penselen 2009

De Penseeljury 2009, bestaande uit

Wim Pijbes (voorzitter), Julienne van den Heuvel, Geertruide Jonkman, Ans Meens en Tessa van der Waals,

heeft de volgende boeken voorgedragen voor bekroning. De Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek heeft deze voordracht overgenomen.

GOUDEN PENSEEL

Sieb Posthuma *Boven in een groene linde zat een moddervette haan*
Uitgeverij Gottmer

VLAGE EN WIMPELS

Sebastiaan Van Doninck *Mijn eerste dierengroeiboek: kriebeldieren*
Uitgeverij Davidsfonds

Piet Grobler *Ballade van de Dood*
Uitgeverij Lemniscaat

Nathalie Faber & Matthijs Immink *Binnendingen*
Uitgeverij Gottmer

Shaun Tan *De aankomst*
Em. Querido's Uitgeverij

Catharina Valckx *Otto spaart schelpen*
Uitgeverij De Harmonie

Fiel van der Veen *Tjibbe Tjabbes' wereldreis*
Uitgeverij Van Goor

INLEIDING

Een Gouden Penseel en zés Vlag en Wimpels: de jury kreeg dit jaar zeven werken van prijzenswaardige kwaliteit onder ogen. Eén boek werd overtuigend winnaar; de originaliteit en diversiteit van de andere zes waren zo groot dat een onderling ‘tegen elkaar afzetten’ onmogelijk was. Daarom één Gouden Penseel en zes bijzonder eervolle Vlag en Wimpels.

De Penseeljury 2009 beoordeelde in totaal 137 inzendingen, alle verschenen in 2008. Volgens het reglement mogen maximaal twee kinderboeken worden bekroond met een Zilveren Penseel en moet jaarlijks één Gouden Penseel worden toegekend, uitsluitend bestemd voor ‘het illustratiewerk van een Nederlandse kunstenaar van een in de Nederlandse taal verschenen kinderboek, uitgegeven door een erkende Nederlandse of Vlaamse uitgever’. Nederlandse en buitenlandse kunstenaars kunnen in aanmerking komen voor Zilveren Penselen en Vlag en Wimpels. De jury fileerde de oorspronkelijke lijst van 137 inzendingen naar respectievelijk 99, 61, 28 en 13 titels om er uiteindelijk zeven over te houden. Met algemene stemmen werd de winnaar van het Gouden Penseel gekozen en werd besloten geen vijf, maar zes eervolle vermeldingen uit te reiken.

Deze keuze is een statement van de jury om de discussie over de intrinsieke waarde van ‘illustraties’, de onmogelijkheid van het ‘vergelijk’ en de rol van de uitgever nieuw leven in te blazen.

‘De kwaliteit van het illustratiewerk staat voorop’, volgens het juryreglement. Letterlijk betekent illustratie een verluchting van de tekst, een aanvulling, een uitleg. Dit medium heeft zich ontwikkeld van versierde beginkapitalen in middeleeuwse boeken via ‘platen’ in wetenschappelijke uitgaven in de zeventiende en achttiende eeuw tot kinderboekenillustraties in de negentiende en twintigste eeuw. De ontwikkeling van reproductietechnieken was steeds van grote invloed en met die technische ontwikkeling veranderde ook de betekenis van de illustratie. Er kan tegenwoordig worden geschilderd en getekend met de muis. Ook fotografie is een geaccepteerd illustratief medium geworden. Tot slot worden niet alleen het oog, maar ook het oor en de tastzin aangesproken, dankzij de nieuwe media en technieken.

De oogst van dit jaar bood niet alleen een ongelooflijk aanbod aan techniek en media, maar ook een grote variëteit aan categorieën: van babyboeken, educatieve boeken en tastboeken voor blinden tot en met traditionele prentenboeken, abecedaria en geïllustreerde avonturenromans. Van boeken in zwart-wit met een enkel kleuraccent tot barokke uitgaven in full colour. Van boeken waarin de tekst de boventoon voert tot boeken die het zonder tekst af kunnen. Boeken met een dwingende volgorde en hiërarchie tot en met boeken die zich in willekeurige volgorde laten lezen en bekijken. Met deze ontwikkeling wordt het steeds moeilijker om illustraties (cq prenten, collages, foto's, grafieken) los te zien van de vormgeving en boekverzorging als geheel.

In deze veelheid proberen uitgevers zich bovendien te onderscheiden door toevoegingen zoals glanslaagjes (spotvernissen), stansvormen (doorkijkopeningen in omslagen), aabare delen, blindprenten, goud op snee, foliostempels, geluid op cd, extreme formaten, tegengestelde leesrichtingen en afwijkende papierkeuzes en bindwijzes. In hoeverre al deze extra toevoegingen de kwaliteit van de illustraties ten goede komen, is de vraag. Opvallend was ook het aantal boeken waarin het lettertype Dolly werd gebruikt.

Ook werden er boeken ingezonden met bijdragen van verschillende illustratoren. Zo trof de titel *Poëziespektakel! Kwam dat zien! Kwam dat zien* (uitgeverij Querido) het oog van de jury: deze gedichtenbundel met werk van 23 illustratoren is een bijzonder lovenswaardig initiatief.

GOUDEN PENSEEL

Boven in een groene linde zat een moddervette haan

Illustraties: Sieb Posthuma

Tekst: Maria van Donkelaar & Martine van Rooijen

Uitgever: Uitgeverij Gottmer

Deze uitgave van 75 fabels, gekozen en op rijm gezet door Maria van Donkelaar en Martine van Rooijen, met prenten van Sieb Posthuma, is gekozen tot winnaar van het Gouden Penseel 2009. De jury was lovend over dit voortreffelijke boek waarin vorm en inhoud op het hoogste niveau samensmelten.

De fabels, als metaforen voor menselijk gedrag, vormen een ideaal en dankbaar uitgangspunt voor de illustrator Sieb Posthuma, die er zijn eigen invulling aan heeft gegeven. In zijn prenten krijgen de dieren uit de fabels menselijke trekjes; in al hun eenvoud geven zijn figuren direct en in essentie de emoties weer van bijvoorbeeld de krekkel en de mier, of de vos en de ooievaar. Teleurstelling, ontgoocheling en andere emoties van de hoofdrolspelers worden in een eenvoudige lijnvoering en met effectief kleurgebruik zó goed zichtbaar dat de beelden het hele verhaal vertellen. De bekende moraal blijft achterwege – in plaats van een betuttelende uitleg te geven, laten niet alleen de samenstellers en tekstbezorgers, maar ook de illustrator Sieb Posthuma het aan de lezer/kijker over om conclusies te trekken.

Deze bloemlezing fabels kent geen strenge volgorde en ook is er geen sprake van één lang verhaal met kop en staart: er worden 75 verschillende korte verhalen verteld. Dankzij de gelaagdheid en vindingrijke afwisseling van de prenten kun je dit boek kriskras bekijken, lezen en voorlezen; altijd weer op een andere manier – verveling krijgt geen kans.

De boekverzorging doet in alle opzichten recht aan de inhoud. Het formaat is uitgekend en opvallend: het zwarte leeslintje en de zwarte schutbladen doen denken aan een kloek kasboek. De inhoudsopgave, een feest van compositie en kleur, is de voorbode van wat komen gaat. In

opengeslagen toestand vormen de linker- en rechterpagina's samen steeds het perfecte formaat voor de ingrediënten: per fabel één prent, één kop en korte tekstregels op rijm.

De typografie is helder: de grote koppen (veelal in de hoofdtint van de prenten), lopen vaak van de linker- naar de rechterpagina en maken deze zodoende tot één geheel. De verzen met korte regels zijn evenwichtig getypografeerd. De plaatsing van deze tekstelementen is bovendien speels en afwisselend en doet altijd recht aan de grote prenten. Zowel de teksten als de prenten gedijen goed op het ongestreken papier, dat ook prettig aanvoelt. Zo zijn tekst en beeld steeds in harmonie; zij vormen 75 perfecte eilandjes in één zinderend geheel.

VLAG EN WIMPEL

Mijn eerste dierengroeiboek: kriebeldieren

Illustraties: Sebastiaan Van Doninck

Tekst: Ludwien Veranneman

Uitgever: Uitgeverij Davidsfonds

In *Mijn eerste dierengroeiboek: kriebeldieren* gebruikt Sebastiaan van Doninck zijn eigen vormtaal: je moet goed kijken welk dier hij uitbeeldt. Zijn sprieterige, vrolijke kriebeldieren passen mooi bij de poëtische verhalen voor beginnende lezers. Grappige lieveheersbeestjes wijzen jonge lezers het hele boek door de weg; gekleurde balken kondigen steeds een hoger leesniveau aan. Het superdikke ‘meegroeileesboek’ is een lust voor het oog en de frisse illustraties geven aanvankelijke lezers een enorme stimulans. De beelden spatten van de pagina’s; ze zijn een beetje gek en toch herkenbaar. Heerlijk moet het zijn om met dit zorgvuldig opgebouwde boek, met eigenzinnige illustraties, te mogen leren lezen.

VLAG EN WIMPEL

Ballade van de Dood

Illustraties: Piet Grobler

Tekst: Koos Meinderts en Harrie Jekkers

Uitgever: Uitgeverij Lemniscaat

Illustrator Piet Grobler heeft een herkenbare signatuur. Zijn boeken worden vaak bevolkt door dieren en ze vertellen een verhaal met een moraal. Zo ook *Ballade van de Dood*, waarin Koning Leeuw worstelt met het mysterie van het einde van het leven. De dood is een zeldzaam verschijnsel in kinderliteratuur, zeker als het niet als gebeurtenis maar als filosofisch fenomeen wordt behandeld. Kunstenaar Damien Hirst gaf zijn beroemde haai op sterk water niet voor niets de cryptische titel ‘The impossibility of death in the mind of someone living’. De mens kan zich geen voorstelling maken van de dood, maar Piet Groblers vrolijke, losse stijl, zijn uitbundige kleurgebruik en aanstekelijke humor maken zelfs een beladen onderwerp als de dood tot een zeer aantrekkelijk boek voor kinderen (en volwassenen). De rijmtekst van Koos Meinderts en Harrie Jekkers wordt afgewisseld door de kleurrijke dubbele pagina’s waarop Koning Leeuw telkens in een andere gemoedstoestand terugkeert, omringd door zijn onderdanen: allemaal dieren met aansprekende menselijke karaktertrekken.

VLAG EN WIMPEL

Binnendingen

Illustraties: Matthijs Immink en Nathalie Faber

Uitgever: Uitgeverij Gottmer

Dit fotoboek met ‘eerste woordjes’, van fotograaf Matthijs Immink en Nathalie Faber die het concept bedacht, is een even opvallend als afwijkend boekje. Natuurlijk is fotografie een vorm van illustratie, zeker in de geënceneerde opnames uit dit kloeke boekwerkje. Door het gebruik van stevig karton en het vierkante formaat met afgeronde hoeken is het duidelijk een aanwijs- en voorleesboekje voor kinderen in de jongere leeftijdsklasse. Net als het vergelijkbare *Buitendingen*, ook van Faber en Immink, laat *Binnendingen* alledaagse, herkenbare voorwerpen zien ‘met een twist’. De boodschap is pretentieloos, luchtig en leuk, en straalt sympathie uit. Het is prima verzorgd en werkt aanstekelijk.

VLAG EN WIMPEL

De aankomst

Illustraties: Shaun Tan

Uitgever: Em. Querido's Uitgeverij

Deze *graphic novel* is het bewijs dat wij, heden ten dage, daadwerkelijk beelden kunnen *lezen* en dat een verhaal zonder woorden ons kan betoveren. Shaun Tan is een meesterverteller. In zo'n duizend frames, minutieus getekend met grafiet op papier, volgen wij in 128 pagina's de belevenissen van een man die aan boord gaat van een stoomschip om aan de overkant van de oceaan een nieuw leven te beginnen. De wereld waar hij terechtkomt, is wonderbaarlijk en angstaanjagend, maar uiteindelijk wordt het zijn nieuwe thuis. Het verhaal doet denken aan de eeuwenoude verhalen van helden en heiligen op Griekse friezen en op fresco's van Giotto. Maar ook aan de onbekende man op doeken van Goya en aan fotoalbums van vroege immigranten. De consequent magisch-realistische tekenstijl, in monochrome sepiatinten – nu en dan voorzien van beschadigde kaderrandjes als bij oude foto's – is bij uitstek geschikt om droom en werkelijkheid in elkaar te laten overvloeien. De wisselende maatvoering van de frames, van klein tot paginagroot, geeft een organische dynamiek aan het verhaal, inclusief adempauzes en stroomversnellingen, passend bij de unieke eigenschap van boeken: het bladeren. Zo zien we de wolkenontwikkeling boven de oceaan in 60 frames, gevolgd door een beeldvullende spread van de haven van aankomst. De beelden zijn universeel en actueel, niet gebonden aan een bepaalde cultuur, en al helemaal niet gebonden aan taal of tekst. Dit is een zuiver kunstwerk in boekvorm.

VLAG EN WIMPEL

Otto spaart schelpen

Illustraties: Catharina Valckx

Uitgever: Uitgeverij De Harmonie

Het vrolijke, innemende *Otto spaart schelpen* is zonder meer een Vlag en Wimpel waard. Het warme verhaal van de eerlijke groene eend Otto en zijn zelf opgedoken verzameling zoetwatermosselen is vol van klank en kleur. Geen menselijke emotie is hem vreemd. Zijn vrouw Dinie en buurvrouw Binkie maken het hem niet gemakkelijk, maar Otto staat zijn mannetje. De waterslakken op de bodem van het water, die zijn verzameling erg waarderen, worden Otto's nieuwe vrienden. De tekeningen zijn niet alleen helder en duidelijk, maar sluiten naadloos aan bij de prachtige humoristische tekst, die ook van de hand van Valckx is. *Otto spaart schelpen* nodigt uit tot lezen en kijken en herlezen en nog meer kijken. Kinderen die nog niet kunnen lezen, beleven het verhaal al kijkend mee en worden zo deelgenoot van Otto's geluk.

VLAG EN WIMPEL

Tjibbe Tjabbes' wereldreis

Illustraties: Fiel van der Veen

Tekst: Harm de Jonge

Uitgever: Uitgeverij Van Goor

Na een vooraf, waarin dit gefingeerde *Journal* uit de 18de eeuw historisch wordt geplaatst en de hoofdpersonen worden voorgesteld, volgen tien passages uit de reisaantekeningen van de beroemde professor Tjibbe Tjabbes uit Leiden. Hij doet in dagboekvorm verslag van zijn avontuurlijke reis om de wereld met het fregat de Griffioen (1774-1777), op zoek naar uitzonderlijke dieren. Twee Amsterdamse kooplieden, die dachten dat de Heer hun dat had opgedragen, hebben Tjabbes opdracht gegeven een tweede Ark van Noach te bouwen. In *Het Handtboeck Uijtsonderlijcke Beesten van het Aertrijck* beschrijft Tjibbe, ‘wetenschappelijk onderbouwd’, de wonderlijkste ontdekkingen, zoals de pantsergloep, de kraagpaddo, de molochtiet, de buiksluiper en de blauwe waterstier die het schip met huid en haar verslindt... De ‘kunstenaar’ Fiel Venius (Fiel van der Veen) die Tjibbe op zijn reis vergezelt, heeft de fantasiedieren nauwkeurig getekend of geschilderd in aquareltinten. In combinatie met foto’s van museumstukken en oude kaarten, oogt de mooi verzorgde uitgave authentiek. In de tijd van televisie en internet is moeilijk voor te stellen dat mensen uit de tijd van Tjibbe werkelijk geen idee hadden hoe een olifant er bijvoorbeeld uitzag. Zoals zij zich daarvan een voorstelling trachtten te maken, zo moeten wij dat nu doen met de marmerspuiter of de penduulgoeroe. De ‘levensechte’ aquarellen van Fiel Venius zijn ons tot steun. Hun zogenaamde authenticiteit wordt onderstreept door de vermelding van gebruikte materialen: vergurepapier, vezelblad, zemel- en zijdepapier. Een heerlijk – volstrekt ongeloofwaardig – mooi uitgewerkt spannend verhaal, dat gedragen wordt door tekst én beeld.